

KÉZAI SIMON MESTER MAGYAR KRÓNIKÁJA

Fordította: Szabó Károly

TARTALOM

ELŐBESZÉD

ELSŐ KÖNYV. A HÚNOK TÖRTÉNETEI EREDETÖKTŐL ATILA HALÁLÁIG S BIRODALMUK FELBOMLÁSÁIG

I. FEJEZET.

A húnok és magyarok eredetéről és ősi lakaikról.

II. FEJEZET.

A húnok Pannoniába jövetelétől a zeiselmauri ütközetig.

III. FEJEZET.

IV. FEJEZET.

Ethele olaszországi táborozásától birodalma felbomlásáig s a magyarok bejöveteléig.

MÁSODIK KÖNYV. A MAGYAROK TÖRTÉNETE BEJÖVETELŐKTŐL 1282-IG.

I. FEJEZET.

A magyarok dolgairól a vezérek korában.

II. FEJEZET.

Magyarország története szent István királytól Aba haláláig.

III. FEJEZET.

Aba halálától I. András haláláig.

IV. FEJEZET.

I. Béla királytól V. István haláláig.

V. FEJEZET.

IV. László király dolgairól (1272-1282).

FÜGGELÉK.

I. FEJEZET.

A jövevény nemesekről.

II. FEJEZET.

*Az udvarnokokról, várnépekről, várjobbágyokról,
cselédekről, szabadosokról és rabszolgákról.*

ELŐBESZÉD

LEGGYÖZHETETLENEBB ÉS LEGHATALMASABB URÁNAK
III-DIK LÁSZLÓNAK,
MAGYARORSZÁG NAGYDICSŐ KIRÁLYÁNAK,
HŰ PAPJA KÉZAI SIMON MESTER KÍVÁNJA,
HOGY AHHOZ ÁHÍTOZZÉK,
KINEK DICSŐSÉGÉT A NAP ÉS HOLD CSUDÁLJA

Minthogy erősen szíveteken fekszik, hogy a magyarok tetteit ismerjétek, s azt én igazán tudom, gondoskodtam, hogy azon nemzet történeteit mellyek különbkülönbféle irományokban Olasz-, Franczia- és Németországban szerteszt vannak szórva, egy kötetbe szerkeszszem, nem követve Orosiust, ki Ottó császár kedvét keresve, kinek a magyarok különbözö csatáikban sok zavart okoztak, könyveiben sokat hamisan koholva az állította, hogy a magyarok lator ördögöktől származtak. Azt irta ugyanis hogy Filimer, a nagy Aldarik góth király fia, midön Scythia határaitra haddal támadt, a mint beszélük, seregében számos asszonyt vitt magával, kiket Alirumnáknak neveznek. S ezeket, minthogy a katonáknak igen alkalmatlanok voltak, csábításaikkal sokat elvonván közzülök a katonai munkától, a mint mondják, a király tanácsa ezért a sereg társaságából kiverte. Kik is a pusztákon kóborogva végre a Meotis tava partjain szállottak meg, s midön ott férjeik vigasztalásától elesve hosszasan tartózkodtak, említett Orosius állítása szerint lator ördögök jöttek hozzájuk s ölelkeztek velök. S ez ölelkezésből eredtek, mint mondja a magyarok. De hogy állítása nyilván nagy hazugság, bizonyítja először a szent írás, hogy a lelkeknek húsok és csontjok nincs, és hogy „a mi testtől van, test az, a mi pedig lélektől van, lélek az.” De kitetszik, hogy a természet törvényeivel is ellenkezőt mondott; tökéletesen ellenkezik is a valósággal, hogy a lelkek nemzhessenek, mellyeknek nemző tehetség nem adatott. Miből nyilván van, hogy a magyarok is, mint a világ más nemzetei, eredetöket férfitől és asszonytól vették. Ugyanő ott is eléggé túl ment az igazságon, a hol a magyarok harczainak csak szerencsétlen kimeneteleiről látszik emlékezni, a szerencséseket pedig hallgatással mellőzi, mi nyilván való gyűlöletét világosan mutatja. A valóságot akarván tehát követni, úgy szerencsétlen mint szerencsés harczait beigtatom s meg fogom írni az említett nemzet eredetét, és hogy hol laktak, hány országot foglaltak, s hányszor változtatták lakhelyöket: azonban annak segélyével és kegyelmének eszközésével, ki mind annak, mi a hold köre alatt és azon túl e teremtet világon él, teremtő, megtartó és megváltó istene, kinek legyen tisztesség és dicsőség mind örökkön örökké.

*Vége az előbeszédnek.
Kezdődnek a húnok tettei.*

ELSŐ KÖNYV. A HÚNOK TÖRTÉNETEI EREDETÖKTŐL ATILA HALÁLÁIG S BIRODALMUK FELBOMLÁSÁIG

I. FEJEZET.

A húnok és magyarok eredetéről és ősi lakaikról.

1. §. Bévezetés a magyarok krónikájába.

Hajdan az ó szövetség idejében és most a világ hatodik korszakában különböző írók, különböző történeteket sokszor és sokféle módon irtak le, mint Josephus, Isidorus, Orosius, Gotfridus és mások minél többen, kiknek neveit említenem nem szükség. Én pedig a világ azon korában, kezdtem e munkához, midőn a szeretet meghűlt, a gonoszság eláradott és minden test hajlandóbb vala rosra mint jóra.

2. §. A Bábel tornyáról.

Minthogy az özönvíz csapása által Noén és három fián kívül minden test elpusztúlt, végre Semtől, Kámtól és Jáfettől az özönvíz után hetvenkét nemzetség származott: Semtől huszonkettő, Kámtól harminczhárom, Jáfettől pedig tizenhét. S midőn azon nemzetségek, mint Josephus mondja, zsidó nyelven beszéltek, az özönvíz után a kétszázegyedik esztendőben a Jáfet magvából eredt Menróth óriás, Thana fia, minden atyafiaival a mult veszedelemre gondolva tornyot kezdé építeni, hogy ha az özönvíz ismét találna jönni, a toronyba menekülve a bosszúzó ítéletet elkerülhessék. Azonban az isteni titkos akarat végzése, mellynek emberi értelem ellent nem bír állni, úgy megváltoztatta és összezavarta nyelvöket, hogy miután rokon rokonát nem érthette, végre különböző tájakra széledének. Az említett toronyban, mint Josephus mondja, a legtisztább aranyból istenek templomait, drága kövekkel kirakott palotákat, arany oszlopokat s színezett kövekkel különbnél különben kirakott utcákat csinálának. És azon torony négy szögére emelkedett; széle egyik szegletétől a másikig tizenötezer lépés, hossza ugyanannyi volt, magassága még nem volt bevégezve, hanem szándékuk szerint a hold köréig, mellyet az özönvíz fel nem ért, fel kellett volna emelve lennie. Alapjának vastagsága háromszáz lépés volt, emelkedtével azonban lassanként keskenyedett, hogy aljának vastagsága a rá nyomuló terhet megbírja. Vala pedig helyezve Nubia és Egyiptom közzé, s maradványait Memphisből Alexandriába menve maig is láthatni.

3. §. Nemrót Persiába költözik Fiai Hunor és Mogor a húnok és magyarok ős atyjai.

Mellőzve tehát az eseményeket, mellyek kezdett tárgyunknak színt adnak, vissza kell térnünk Menróth óriásra, ki a nyelvek megkezdődött összezavarodása után Eviláth földére méne, mellyet ez időben Persia tartományának neveznek, és ott nejétől Eneth-től két fiat nemze, Hunort tudniillik és Mogort, kiktől a húnok vagy magyarok származtak. De mivel Menróth óriásnak Enethen kívül mint tudjuk, több neje is volt, kiktől Hunoron és Mogoron kívül több fiakat és leányokat is nemzett; ezen fiai és maradékaik Persia tartományát lakják, termetre és színre hasonlítanak a húnokhoz, csak hogy kissé különböznek a beszédben, mint a szászok és thüringek. S minthogy Hunor és Mogor első szülöttek valának, atyjoktól megválva külön

sátrakba szállnak vala. Történt pedig, hogy a mint egyszer vadászni kimentek, a pusztán egy szarvas ünőre bukkának, mellyet, a mint előttök futott, a Meotis ingoványaiba kergetének. S midőn az ott szemök elől tökéletesen eltűnt, sokáig keresék, de semmi módon nem találhatták. Végre is az említett ingoványokat bejárván, azon földet baromtartásra alkalmasnak szemlélték.

4. §. Hunor és Mogor a meotisi ingoványok közzé költöznek.

Visszatérvén onnan atyjokhoz s búcsút vévén tőle, minden vagyonostól a meotisi ingoványok közzé szállának lakozni. Meotis tartománya pedig Persia hazával határos s egy igen keskeny gázlón kívül mindenfelől tenger övezi környül; folyói teljességgel nincsenek, fűben, fában, madárban, halban és vadban bővölködik. Nehéz oda bé, s onnan kimenni. S a meotisi ingoványokba bémenvén, ott öt esztendeig mozdulatlanul maradának. Hatodik évre tehát kimenvén véletlenül, a pusztában Belár fiainak nejeire, kik férjeik nélkül sátrakban tanyáznak, s gyermekeikre bukkának, kiket is vagyonostól sebes nyargalva a Meotis ingoványaiba vivének. Történt pedig, hogy azon gyermekek közt az alánok fejedelmének Dulának két leányát is elfogták, kiknek egyikét Hunor, másikat Mogor vevé nejül. S ezen nőktől vették eredetöket minden húnok és magyarok. S miután azon ingoványok közt hosszasan időztek, lőn, hogy igen erős nemzetté kezdtek növekedni és a tartomány őket befogadni és táplálni nem birta.

5. §. Hunor és Mogor Scythiába költöznek. Scythia leírása.

Kémeiket küldvén tehát onnan Scythiába, miután Scythia országát kikémlelték, gyermekeikkel és barmaikkal azon hazába vonulának, hogy ott lakozzanak. Midőn tehát azon országba bémentek, abban lakókul az alpzúrokat és pruténokat találták, kiket eltörölvén, kivervén vagy megölvén, azon országot, mint tudjuk, szomszédaik ellenére mai napig békességesen birják. Scythia tartománya ugyanis Európában fekszik s kelet felé terjed; egy felől az éjszaki tenger, más felől a Rif hegyek zárják be; a forró égaltól távol esik. Kelet felől Ázsiával van egybe kapcsolva. Két nagy folyóviz is ered benne: egyik neve Etől másiké Togora. Az abban az országban termett nemzetek pedig henyeségbe merültek, hijábanvalóságoknak hódolók, fenhéjázó természetűek, bujaságra hajlandók, rablásra áhitoznak, s általában inkább barna mint fejér színűek. A Scythia országgal keletre határos a Joriabeliek országa ezután Tarszia s végre Mangalia, hol Európa végződik. A nyári nap alatti táj felé a korozmi nemzet fekszik és Ethiopia, mellyet Kissebb Indiá-nak hívnak, s aztán délszak és a Don folyó közt áthatolhatatlan pusztá van. A Don folyó, mellyet a magyarok Etölnek neveznek, Scythiában ered ugyan, hanem a mint folytában a Rif hegyeken átmegy, Donnak nevezik, melly is osztán a sikra kiérvén az alánok földén foly, azután pedig három ágon szakad a kerek tengerbe. A Togora folyó pedig Scythiából ered, s pusztá erdőkön, mocsárokon, és havas hegyeken át folydogálván, hol a köd miatt, a nap soha sem süt, végre Irkaniába szakad, az éjszaki tengernek tartva. Scythia tartománya hosszában háromszázhatvan, széltében százkilencven stadiumra terjed. S oly erős természeti fekvése van, hogy egyetlen nagyon kicsiny helyen lehet beléje jutni; miért is sem a római császárok, sem Nagy Sándor nem birtak belé jutni, jóllehet megkísérlették vala. Scythiának földje buja, ligetekkel, erdőkkel, legelőkkel ékes, különféle vadakban csuda gazdag és tele. Nyugot felől szomszédai a besenyők és fejér húnok. Az éjszaki tenger körül pedig, melly vele szomszéd, Susdal országáig emberi nemzetnek járhatatlan sivatag erdő van, melly mint mondják nagy messze terül, hol kilencz hónapon át sűrű köd fekszik; ott a napot sem láthatni, hanemha csak junius-, julius- és augusztusban, azt is csak napjában annyi ideig, a mennyi hat órától kilenczig van. Az említett sivatag hegyeiben

kristályt találnak és griffek fészkelnek s vadászsólyom madarak költenek, melyeket magyarul kerecset-nek hívnak. Scythia országa egy területbe van ugyan foglalva, de uralkodásra nézve három országra, Baskar-, Dent- és Magyarországra oszlik. Száznolcz tartománya van száznolcz nemzetség miá, a mennyire osztották hajdan Hunor és Mogor fiai, midőn Scythiába berontottak. Mert száznolcz nemzetségből áll a tiszta Magyarország, s nem többől, s ha tán hozzájuk mások is csatlakoztak, azok idegenek, vagy foglyoktól eredtek. Mivel Hunortól és Mogortól a Meotis ingoványban minden jöttmenteken kívül száznolcz nemzetség származott volt. Melly jövevények nemzetsége e könyv végén rendre ki lesz téve.

II. FEJEZET.

A húnok Pannoniába jövetelétől a zeiselmauri ütközetig.

1. §. A húnok kapitányairól és hadi szerkezetéről.

Tehát a világ hatodik korszakában a húnok Scythiában laktokban mint a fűvény úgy megsza-
porodván, az Úr hétszázadik esztendejében egybe gyülekezve magok között kapitányokat, azaz vezéreket, vagy fejedelmeket állítanak, kik közzül egy vala Béla Csele fia a Szemény nemzetségből; kinek testvérei Köve és Kadocsa mind ketten kapitányok; a negyedik vezér neve pedig Ethele vala, Bendaguz fia, kinek testvérei Rova Rof, és Buda, mind ketten vezérek valának az Érd nemzetségből, hogy együtt egy szivvel foglalják el a nyugoti tartományokat. S állítanak magok között egy Kádár nevezetű birót, a Torda nemzetségből, ki a köz hadi népet ítélje, a visszázkodók pereit igazítsa, a gonosztevőket, tolvajokat, latrokat büntesse; ugy azonban, hogy ha azon biró mértékletlen ítéletet hozna, a község megsemmisítve visszavonhassa, a vétkes kapitányt és birót letehesse, mikor akarja. Mert azon törvényes szokás a húnok vagy magyarok közt Gyeics vezér, Takson fia, idejéig sértetlenül fen vala tartva. Mielőtt ugyanis a magyarok megkeresztelkedtek és keresztyénekké lettek, a kiáltók a táborokban illy szavakkal gyűjték hadba a magyarokat: Isten és a magyar nép szava, hogy ez s ez nap, ez s ez helyen kiki fegyverben pontosan megjelenjen, a község tanácsát és parancsát meghallani. Valaki tehát a parancsot, helyes okát nem tudva adni, megvetette, az olyat a scythiai törvény karddal vágatta ketté vagy veszett állapotoknak tétette ki, vagy a köznép szolgaságába taszította. Tehát az illyes vétkek és kihágások választották el egyik magyart a másiktól: különben, miután minden magyar egy apától s egy anyától származott, hogyan mondhatnák egyiket nemesnek, másikat nem nemesnek, ha illy esetekért elmarasztalva nem lett volna szolgává.

2. §. A húnok bejövételéről.

A száznolcz nemzetségből osztán kiválogatták a hadra erős férfiakat, mindegyikből tizezer fegyverest szedvén, s a többit Scythiában hagyván, hogy országukat az ellenségtől őrizték. S emelt zászlókkal megindulván a besenyők és fehér kúnok földén átvonulának; azután Susdaliába, Ruthéniába és a fekete kúnok földére nyomulván, végre minden kár nélkül, az említett népek ellenére, a Tisza vizéig jutának. Melly tartományt körültekintvén az egész községnek tetszett, hogy ne menjenek tovább barmaikkal és cselédeikkel; mert feleségeikkel, sátrakkal és szekerekkel szállottak vala ki országukból.

3. §. Macrinus és Veronai Ditrik hadi készületeiről.

S minthogy azon időben Pannoniát, Pamfiliát, Frigiát, Macedoniát és Dalmatiát a longobárd nemzetből Szabaria városából származott Macrinus hadfolytatásban tanult tetrárkha kormányozta, hallván hogy a húnok a Tisza mellé telepedtek s országát napról napra szaggatják, országa népével rájuk támadni félvén, követeket küldve a rómaiakhoz, hogy a húnok ellen hadi népet és segítséget kérjen, mert a rómaiak részéről parancsol vala az említett országokban. A rómaiak osztán Veronai Ditriket, alemann nemzetet, emelék önkényt akkor magok fölé királylyá, kit meg is kértek, hogy vígyen Macrinusnak segítséget. Ditrik tehát szíves jó lélekkel rá állván, olasz és német sereggel s más nyugoti vegyes nemzetekkel megindulván Százhalomhoz jutta, hol a longobárdok Potenciana város alá összegyülekeztek vala s tanácsot tartá Macrinussal, vajon a húnokat a Dunán átkelve tanyájokon vagy más alkalmas helyen kellene-e megtámadniok.

4. §. A tárnokvölgyi, és zeiselmaueri ütközetekről.

Míg hát Ditrik és Macrinus ebben a tanakodásban veszteglettek, a húnok csendes éjszaka a Dunán Sicambriánál tömlőkön átkelének, és Macrinus és Ditrik seregét, melly Potenciánába nem fért s kint a mezőn sátrakban tanyázott kegyetlenül öldöklék. Melly támadáson Ditrik elkeseredvén, a maga és Macrinus embereinek igen nagy romlásával és veszedelmével ütközetet állván a húnokkal, a Tárnokvölgy mezejére kivonula; e helyt azonban, úgy mondják, hogy a húnokat hatalmasan meggyőzte. A húnok maradványa pedig megfutamodva sátraiba vonult vissza. Mert ebben az ütközetben a húnok között százhuszonötezer ember veszett el, Köve kapitány is ugyanott elesvén. Ditrik és Macrinus katonaságából pedig azokon kívül, kiket az említett város alatt sátraikban öldökölték volt le, kétszáztizerezen veszték el. Látván tehát Ditrik, hogy embereiben illy nagy öldöklés esett, más nap hogy az ütközetet vívta, Macrinussal Tulna város felé vonúla. A húnok osztán észrevén, hogy Macrinus és Ditrik a viadal helyéről táborukat visszavonták, a viadal helyére visszatérve, bajtársaik tetemeit, mellyeket megtalálhattak, és Köve kapitányt az országút mellett, hol a kőbálvány van felállítva, scytha módon ünnepélyesen eltemették s azon táj környékét ezért Köveházá-nak nevezték. Megismervén tehát a húnok, mennyi és milyen a nyugoti nemzet fegyvere és lelke, neki bátorodva seregökkel Tulna felé indulának, hogy Ditrikkel és Macrinussal megvívjanak. Kiknek jövetelét a mint Ditrik megértette, velök Cézönmaurnál szembe szálla, s reggeltől déleltig olly hevesen és dühösen folyt az ütközet, hogy Béla, Réva és Kadocsa dicső hún kapitányok azon viadalban negyvenezered magokkal elestek. Kiknek testeit is onnan visszavivén az említett bálványköhöz, többi bajtársaik mellé temették. Elesett azon nap Macrinus is a római seregből s minél több német fejedelem, Ditrik homlokán nyíllal halálosan megsebesítettén és csak nem az egész nyugoti sereg fogságba jutván és megszalasztván.

5. §. Ethele és Buda uralkodásáról.

Miután a sereg elszéledt, a húnok római módra Ethelét teszik magok fölé királylyá; ki is testvérét Budát a Tiszától a Don vizéig különféle idegen nemzetek fejedelmévé és birájává tette. Maga pedig alattvalóival magát húnok királyának, világ félelmének, isten ostorának nevezette.

6. §. Ethele jellemzése s udvara leírása.

Ethele király ugyanis barna színű, fekete s villogó szemű, széles mellű, büszke járású, alacsony termetű vala; szakállát mint a húnok megeresztve hordja vala. Vakmerőségben magamérséklő, csatákban ravasz és ügyelő, testéhez illő erejű, akaratjában nagylelkű, fegyvere csinos, sátra s öltözete tiszta, és szerfölött buja is vala. Szekrényében pénzt tartani nem szeretett; miért is az idegen nemzetek szerették, minthogy bőkezű és barátságos vala, szerfölött nagy keménységéért pedig húnjai csudálatosan félnek vala tőle. Azért is az egész föld kerekiségéről különféle országok nemzetei tódulnak vala hozzá, kikhez tehetsége szerint bőkezűen viseli vala magát. Mert táborában tizezer kaszás szekeret vitet vala különféle művekkel, mellyekkel a városokat és várakat romboltatja vala. Sátrait is a különböző országok különféle módja szerint szokta vala készíttetni, s egy sátra olly híres és pompás vala, hogy csudálatosan összekapcsolt arany lemezekből lévén összealkotva, az ember tetszése szerint szétszedhette s ujra egybe állíthatta, mellynek vert munkáju arany oszlopai kapcsokra jártak, közepett azonban üregek, s eresztékeiknél bámulatos mivű drága kövekkel voltak egybefoglalva. De aklai is, mikor táborba szállt, különféle országok lovaival valának telve, mellyeket, bár látszott hogy kedve telt bennök, olly bő kézzel osztogat vala a szükölködőknek, hogy ollykor ollykor magának nyereg alá alig volt egy két lova. Azon aklok készsége bársonyból és biborból vala, királyi székei aranyból és drága kövekből valának készítve, asztala s konyhaedénye is arany vala. A legtisztább aranyból csudálatos munkával készült ágyat hord vala magával a táborban. Hadserege az idegen népeken kívül tizszázezer fegyveresre telik vala, úgy hogy ha egy scytha meg talált halni, helyébe rögtön mást tesznek vala. Azon nemzet fegyverzete leginkább bőrből és különféle érczekből különféleképen vala készítve, minthogy íjakat, kardokat és láncsákat hordtak. Ethele király czimerén is, mellyet tulajdon pajzsán szokott volt hordani, koronás fejű madár vala ábrázolva, mellyet magyarul turulnak hívnak. Mert ezt a czimert hordták volt magokkal a húnok mindig a hadban Gyeics vezér idejéig, míg magokat községben kormányozták. Tehát ezen s más efféle pompákban Ethele király, minden korabeli királyoknál dicsőségesebb vala e világon. A városoknak, váraknak ura vágyott lenni s azokon uralkodni, de bennök lakni nem szeretett. Mert nemzetével együtt a mezőn sátrakkal s szekerekkel jár s kel vala; idegen fajta kísérete lakik vala városokban és falvakban. A viselet módjában és alakjában mind maga mind nemzete a médok módját tartja vala.

III. FEJEZET.

1. §. Ethele hadjáratáról s a châlons-i csatáról.

S miután a czézönmauri ütközetben a rómaiak megbuktak és szerte szét széledtek, Ethele király megtére népe táborába s néhány nap ott tanyázék tiszántúli szállásán. Azután Szevényben ünnepélyes udvart tartata: mellyre Németország fejedelmeivel Veronai Ditrik is megjelenvén, Ethelének és a húnoknak, mint mondják, teljesen meghódola, és rá vevé a királyt, hogy a nyugoti tartományokat támadja meg. Kinek tanácsát Ethele elfogadván, tüstént parancsolá, hogy hirdessék meg a hadjáratot. S megindulván Sicambriából, először az illíreket hódoltatá meg, azután a Rajnán Constantiánál átkele. S a mint onnan a Rajna mellett alább szállt, Zsigmond király Basileá-nál roppant sereggel jött ellene, kit legyőzván uralma alá hódoltata. S azon helyről megindulván Argentina városát szállá meg, mellyet eleitől fogva egy római császár sem birt megvívni, s a világ félelme falait lerombolva megvívá, és hogy rajta mindenki szabadon járhasson s kelhessen keresztül, parancsot ada, hogy míg ő él, falát meg ne

építsék. Miért is azon várost később nem Argentínának hítták, hanem mai napig Strassburgnak nevezik. S megindítván onnan seregét Luxolium, Bizancia, Chalon, Masticonia Lingona és Lugdunum burgundiai városokat lerombolá, a végre a Rhodanus folyó mellett a katalaunok ellen szálla, hol is seregét megosztván, népének harmad részét választott kapitányaival Miramammona marokkói szultán ellen küldé. Minek hallatára Mirama Sevilla városából a húnok elől, a sevillai tengerszoroson átkelvén, Marokkóba futott. E közben azonban Ethele királyt Aëtius nevezetű római patricius tiz nyugoti királylyal hirtelen megtámadta. S Ethele midőn rögtön támadást akartak intézni ellene, követei által fegyverszünetet kére tőlök, hogy népének nagy részével, melly távol volt, csatlakozzék: de azok nem állván rá, a két sereg közt Belvider mezején reggeltől éjjelig folyt a csata. Vala pedig a két sereg közt egy patak, olly kicsinyke, hogy ha valaki egy hajszálat vetett volna belé, a víz csendes folyása alig birta volna alább vinni; ez a csata beálltával állatok és emberek vérével olly séddé nőtt, hogy kocsist szekerestől s fegyvereseket sodrott el, és a seregben e séd által igen nagy pusztulás lőn. Ez a csata tehát, melly a húnok és nyugoti királyok közt az említett helyen történt, a mint a régiek beszélik, nagyobb volt a világ valamennyi csatájánál, mellyet egy helyen és egy napon vívtak. Melly ütközetben a góthok királya Aldarikh nyomorútan elesik; kinek halálát a mint a többi királyok megtudják, futásnak erednek. E naptól fogva emelkedett osztán fel a húnok és Ethele király lelke, s félelem szállotta meg a föld kerektségét, és ennek hallatára több ország adófizetéssel szolgált nekik.

2. §. A húnok spanyolországi hadjáratáról.

A sereg harmadik csapata pedig, melly Miramammona ellen volt rendelve, a késedelem miatt a csatában nem vehetvén részt, Ethele haláláig a katalaunok közt maradt s végre Katalaunia lakosaivá lett. Mert csupán a húnok, az idegen nemzeteken kívül, háromszázharminczezeren és harminczketten voltak. Ezen húnok között többen voltak a seregben kapitányokká téve, kiket a húnok nyelvén spán-oknak hívnak vala s kiknek nevéből nevezték később egész Ispániát, holott előbb katalaunoknak hívták őket.

3. §. Ethele diadalmi hadjáratáról.

Ethele és a húnok Belvidernél darabig időzvé, végre diadallal visszatérve bemenének Tolosa városába, hol őket a polgárok roppant dicsőséggel fogadták. S innen visszatértökben Reims galliai várost, melly Ethelének menet ellent állott volt, felégették, a katonaságot és polgárokat, kik belé zárkóztak volt, mind leöldöklővén. S miután Ethele Franciaországot és Flandriát így feldúlta, a Rajnán Coloniánál átkele, a hol szent Orsolyát a britanok királyának leányát a tizenegyezer szüzzel a kegyetlen húnok irgalmatlanul leöldöklék. Innen Ethele Thuringiába menvén, miután Eisenachban udvart tartott, a dákok (dánok), norvégek, friesek, litvánok és pruténok ellen nagy sereget rendele, kiket meggyőzvén és megaláztván meghódította, határon uralkodásában túl ment vala, minthogy Sicambriát maga nevéből nevezette. És mivel Ethele király a húnoknak és más népeknek megparancsolta volt: hogy azt Ethele városának hívják: a németek a tilalomtól félve azt Eczelburgnak nevezték; de a húnok azon tilalommal keveset gondolva mint előbb mai napig is Ó-Budának hívják.

5. §. Ethelének a világ négy része felé felállított őrszeiről.

Miután tehát ezeket így végezte, öt esztendeig folyvást Sicambriában nyugodott, őrszemeit a világ négy része felé szétosztván. Őrszeinek ugyanis első csapata Sicambriától kezdve sorjában, a mennyire egyik kiáltása a másikig elhallhatott, Németország Colonia (Köln)

városáig szokott vala éjjel nappal állani, a másik Litvá-ig, a harmadik a Don folyó partján, a negyedik Jadra dalmatiai városig állomásoz vala, kiknek riadó szavából a világ négy része megtudhatta, mit csinál Ethele, vagy milly táborozással foglalkozik.

IV. FEJEZET.

Ethele olaszországi táborozásától birodalma felbomlásáig s a magyarok bejövételéig.

1. §. Aquileja megvívásáról.

Pannonia, Pamfilia, Macedonia, Dalmatia és Frigia városai, melyeket a húnok gyakor rablásokkal és megszállásokkal zaklattak, Ethelétől szabadságot nyervén, szülöttjök földét oda hagyva, az Adriai tengeren át Apuliá-ba költözének, az oláhok, kik pásztoraik és jobbágyaik voltak, önkényt Pannoniában maradván. S miután Ethele király Sicambriában öt esztendeig nyugodott, gondoskodék, hogy serege harmad rész híját, melly Kataloniában maradt volt, kipótolja, s ünnepélyes udvart tartván, megindula Pannoniából, és Stirián, Karinthián s Dalmátián átvonulván Salona és Spalato városánál éré az Adriai tengert, hol is mind két várost földúlatá és égetteté. S megindulván osztán a tenger mellett Tragura, Sebenicum, Scardona, Jadra, Nona, Sena, Pola, Parenzia, Capostria és Terestina városait és sok más várost elfoglalván, a hegyek közt végre Aquilejá-hoz érkezék, mellynek nagyságán a mint körültekintette, elámúlván, magát vereségben gondolta volna, ha az említett várost megvívatlan hagyja, azért legkivált, mivel híre vala, hogy igen sok longobárd menekült volt bele Pannoniából, kik a húnok uralmát és Ethelét megvetették, kiket a polgároktól követei által vissza is követele. S midőn azok vonakodtak kiadni, a várost különféle vívó szerszámokkal vívni kezdé, s miután semmi módon meg nem vehette, más fél esztendeig megszállva tartotta. Egyszer hát történt, hogy a mint a várost sok varázsló kíséretében, kikbe babonás hite szerint igen nagy bizodalmát helyzi vala, körüljárta, látá hogy egy gólya a tengerből fölszállva egy palota ormára üle, mellyen fészke vala, és fiát szájába fogva szemők láttára a tenger nádasába vivé, s visszatérve többi fiait is fészkevel együtt, mint mondják áthordá. Minek láttára Ethele király vitézeit magához egybe hivatván monda: „Lássátok íme bajtársak! e gólya a jövőendő veszedelmet, hogy mi e várost föl fogjuk dúlni, előre érzi, s menekülni törekszik, hogy a polgárokkal együtt ne vesszen. Legyetek azért holnap a csatában annál vitézebbek; meglássátok, hogy a város bukni fog.” S azután parancsot hirdetvén, miután a várost mindenféle vívó szerszámmal sem birta megvenni, utoljára scythia furfangossággal tízszer százezer emberétől mindegyiktől egy egy nyeret kivána, s a fal mellett nyeregből halmot hányatván a nyergeket meggyújtatá, mellyeknek lángja és tüze miatt a fal megrepedezve tornyaival együtt földre omlott. Mit látván a polgárok a várost mind oda hagyva a tenger szigetébe menekülének. Azon szigetbe ugyanis úgy szállottak, hogy örökre ott maradjanak: de kevés ideig lakozván benne, Ethele királytól féltökben a Rialto ingoványai közzé vonulának, hol ma is lakoznak. Miért is ama szigetet a velenceiek nyelvén mai napig Vecca Venesia-nak (Ó-Velenczének) nevezik. A velenceiek azon Trójából valók, mint a régiék krónikája mondja: „a velenceiek trójabeliek” stb. Trója romlása után ugyanis Aquilejába szállának meg, mellyet mint mondják ők alapítottak. Némellyek azonban úgy vélekednek, hogy a velenceiek Sabariából származtak. Sabariát pedig longobárdok lakták vala, hol a föld kerekése nemzetének közönséges iskolája vala, melly a költők énekeivel, a bölcsek tudományával jelesen ékeskedik s különféle bálványzó tévelygéseknek hódol vala. Mellyet elsőben a góthok Archelaus nevű

királya pusztított el, de azután őket a húnok Pannoniából kivertek s most, mint tudjuk, a Ticino folyó partjain laknak, kiket Papiabeliek-nek is neveznek.

2. §. Ethele olaszországi hadjárata, Ravennába vonulása, Leo pápával találkozása.

Miután pedig Ethele király Aquileját megvívta, onnan Friaulba mene, hol Concordia városát elfoglalván a longobárdiai örgrófságba vonúla, hol Trevisót, Bresciát, Cremonát, Veronát, Mantuát, Bergamót, Milanót, Alexandriát, Ferrerát és Italia több más városát uralma alá hódítá. Azután a mint Ravenna felé közeledett, az arianusok érseke, ki az említett városban, bő kincse lévén, az apostoli szék ellenére hitfelekezetéből tizenkét bibornokot emeltetett volt, a húnokat a polgárok tudta nélkül a városba titkon bebocsátá, a catholicusokat, kik abban tehetősebbek valának, általok leöleté, igérvén Ethelének, hogy ha hitfelekezetét követendi s a keresztyéneket üldözendi, Róma városát s egész Itáliát és Afrikát népe fáradtsága nélkül ingyen urasága alá veti. S miután erre Ethele inkább az uralkodás mint az említett hitfelekezet kedvéért rá állott, a rómaiak átlátván a veszedelmet, melly ebből a keresztyénekre támadhatott, Leó római pápát Etheléhez küldék, kérvén hogy vonúljon ki a lombárdok határából, miért neki adót fizetnének és, mikor kívánja, sereget adnának. A pápa tehát az ország-nagyokkal és a római papsággal Etheléhez sietvén, összejövénének értekezni a mezőn Ravenna előtt. S a mint mind ketten lóháton beszélgettek s a királynak úgy tetszett nehéz arra állnia, mit a rómaiak kívánnak vala, beszélgetés közben Ethele történetből föl felé tekinté, s feje fölött a levegőben egy férfiút láta lebegni, kezében kardot villogtatva, ki fenyegetőzik vala, hogy fejét lecsapja. Min osztán szívében megrettenvén a rómaiak minden kérelmébe bele egyezék, s így a pápa örömmel megtére Rómába, Ethele pedig Ravennába vonúla. Holott is az arianus érseket valamennyi követőjével és czimborájával együtt elfogtván, tőle hatvanezer márka aranyat csikara s azután mindnyájokat legyilkoltatá.

3. §. Szorád győzedelméről, Ethele haza tértéről.

Ugyanezen napokban, míg Ethele Ravennában mulatott, Szoárd, a király katonaságának főkapitánya, a hún sereggel bémegy Apuliába és Calabriába, hol Reggio városát és Catonát, mellyben Cato született és lakott, lerombolja, azután a Terra di Lavorót földülván seregével a Cassino hegyéig dúl s onnan osztán diadallal tér meg Ravennába. Miután hát mind ezt így véghez vitte Ethele király, megtére Pannoniába. És midőn e szerént hatalmát nyugoton és keleten, éjszakon és délen, szélteben és hosszában uralkodva kiterjesztette, elméjében azt forgatja vala, hogy a tengeren átkelve Egyiptomot, Assziriát és Áfrikát hódítsa meg.

4. §. Ethele menyegzőjéről, haláláról és temetéséről.

E közben azonban a braktai király emberi alaknál sokkal gyönyörűbb, Mikolt nevezetű leányát viszik hozzája szeretőül, kit is mint mondják, annyira megszeretett, hogy nem győzött betelni szerelmével. Azon éjjel ugyanis, midőn vele menyegzőjét üllötte, az ivásba szokásánál jobban bele merüle, s a menyasszonyi éj gyönyöre után hanyatt fektében orra vére megerede, s szabad folyása nem lévén torkára mene, s ott megaludván s lélekzetét elfogván a világ félelmét megfojtá. Mikolt osztán álmából felserkenvén, a mint urát föl-fölrázogatva ébresztette, de csak meg sem mozzanthatta, látván hogy dermedt testéből az élet melege kifogyott, a királyi ajtónállókat sikoltozásával magához híva kiáltozá, hogy ura a minden test útjára elköltözött. Kiknek rettentő kiáltozására az egész őrség a palota ajtaihoz riadva nyargalásza. S eltemeték őt a főntebb említett helyen, Béla, Kadocsa s a többi kapitányok mellé.

5. §. A hún birodalom fölbumlásáról.

A mint osztán halálának híre terjedt, a föld kerekése elámula, s ellenségei nem tudják vala, sirjanak-é vagy örüljenek, rettegven tömémenten sok fiától, kiket mint valamelyik népet alig lehetett megszámlálni. Mert azt hitték, hogy majd utána valamelyik fia uralkodik. Azonban Veronai Ditrik és a németországi fejedelmek álnoksága miá, kiknek Ethele király uralkodva nyakokon ül vala, a húnok közsege pártokra szakada, úgy hogy némelyek Csabát Ethele királynak a görög császár Honorius leányától való fiát, mások a Krimhild német fejedelemszszonytól született Aladárt törekszenek vala Ethele után királylyá emelni. Mivel pedig a józanabb rész Csabával, az idegen nemzet pedig Aladárral tart vala, azért mind ketten kezdének uralkodni. Ditrik álnokságából osztán, ki Aladárhoz szít vala, kettejük közt a dolog háborúra kerül. Az első ütközetben tehát Aladáron erőt vesznek, de a másodikban, melly Sicambriánál két álló hétig foly, Csaba hadát úgy legyőzik és szétverik, hogy Ethele fiaiból és a húnokból igen kevesen maradnak. Ez ugyanis azon csata, mellyet a húnok Krimhild csatájának neveztek s maig is e néven emlegetnek. Melly ütközetben annyi vér ömlött, hogy ha a németek szégyenből nem titkolnák és tisztán meg akarnák vallani, a Duna vizét néhány nap sem ember sem barom nem ihatta, minthogy Sicambriától Potentia városáig vérrel volt áradva. Csaba tehát tizenötezer húnnal Görögországba Honoriushoz futa, s bár az ott kívánta marasztalni s görögországi lakossá tenni, nem marada, hanem visszatére Scythiába atyafiaihoz és rokonaihoz. Ki is mihelyt Scythiába visszatért, mindjárt kezdé sürgetni, hogy mindenestől menjenek vissza Pannoniába, hogy a németeken bosszút álljanak.

6. §. A székeleyekről, és Csaba fiáról; Edről és Edeménről.

Maradt volt még a húnokból háromezer ember, kik a krimhildi csatából futással menekültek, kik is félven a nyugoti nemzetektől Árpád idejéig a Sziklamezön maradtak s ott magokat nem húnoknak hanem székeleyek-nek nevezték. Ezen székeleyek ugyanis a húnok maradványai, kik midőn megtudták, hogy a magyarok Pannoniába másodszor visszajöttek, a visszatérőknek Ruthenia határszélein eléjük menének s Pannoniát együtt meghódítván abba részt nyertek, de nem a pannoniái síkon, hanem az oláhokkal együtt a határszéli hegyek közt kaptak osztályrészt. A honnan az oláhokkal összeelegyedve, mint mondják, azok betűit használják. Ezek a székeleyek azt hitték, hogy Csaba Görögországban vezett. A honnan a köznép ma is mondja példabeszédben: akkor térj meg, - mondják a távozonak, - mikor Csaba Görögországból. Tehát ez a Csaba Ethelének Honorius görög császár leányától született törvényes fia, kinek fiait Edeménnek és Ednek hívták. Edemén osztán, mikor a magyarok másodszor visszatértek Pannoniába, atyja és anyja igen nagy atyafiaságával bejőve, anyja ugyanis a korozmin nemzetből való vala; Ed pedig Scythiában marada atyjánál. Ezen Csabától származott az Aba nemzetsége. Midőn hát Csaba Scythiába visszamenvén a község előtt anyja nemes voltával hánykolódott, a húnok nemessége megveti vala, azt állítván, hogy nem igaz növendéke Scythia országának, hanem csak olyas jöttment idegen fajta. Miért is Scythiából nem kapott, hanem a korozmin nemzetből vett feleséget.

7. §. Szvatoplugról és atyjáról Marótról.

Miután pedig Ethele fiai a krimhildi csatában csak hogy nem mind elvesztek, Pannonia tiz esztendeig király nélkül vala, csak jövevény szlávok, görögök, németek, morvák és oláhok maradván benne, kik Ethele életében neki köznépi szolgálattal szolgálnak vala. Támada végre egy fejedelemlengyelországban, Szvatoplug Marót fia, ki Braktát meghódítván a bolgárok-on és morvák-on uralkodik vala, ki a húnok kiveszte után Pannoniában is hasonlóan kezdé

uralkodni. Ezt a Szvatoplugot a magyarok az Ung vize mellől különféle ajándékokkal édesgetvén és követeikkel kikémleltetvén, miután katonaságát erőtlennek tapasztalták, hirtelen megtámadván a Rákos vizéhez közel Bánhida mellett egy városban, melynek romjai maig is látszanak, egész katonaságával elvesztették. S így Pannonia főntebb említett népein kezdének uralkodni. Némelyek úgy beszélnek, hogy a magyarok második bejövételökor Marótot, nem Szvatoplugot találták Pannoniában fejedelmül. Ez onnan ered, hogy atyja Marót nagyobb hírű vala, de mint elaggott öreg azon várban nyugszik vala, melyet Veszprém-nek hívnak s meghallván a szerencsétlenséget melly fián esett, fájdalomában rögtön halállal végezte életét, fia pedig az uralkodásban új ember vala.

*Vége az első könyvnek a bejövételről.
Kezdődik a második könyv a visszajövetelről.*

MÁSODIK KÖNYV. A MAGYAROK TÖRTÉNETE BEJÖVETELŐKTŐL 1282-IG.

I. FEJEZET.

A magyarok dolgairól a vezérek korában.

1. §. Bevezetés.

Miután tehát előadtuk a húnok eredetét, szerencsés és szerencsétlen harczait, s hányszor változtatták lakhelyeiket, most nézzük, mikor tértek vissza ismét Pannoniába. Kik voltak a visszatérők kapitányai s mennyi volt fegyvereseik száma jelen munkába igtatni méltónak tartottam.

2. §. A magyarok bejöveteléről s hét kapitányáról.

Midőn Német- és Olaszországon a sváb Ottó, Franciaországon Lajos király, Lothár fia, uralkodott, Görögországot pedig Antonius Durus, Theodorus fia, kormányozta, Jézus Krisztus születésének nyolczszázhetvenkettedik esztendejében jövéen be ismét a húnok vagy magyarok Pannoniába, átkelének a besenyők, a fejér kúnok országain és Kió városán, s aztán az Ung nevezetű folyónál szállának meg, hol várat építének, melly folyótól nevezték őket a nyúgoti nemzetek hungar-oknak. S miután ezen kívül még más hat várat is alapítottak, egy ideig azon vidéken maradának. Végre miután Szvatoplugot, mint főntebb elbeszéltük, megölték, hét seregre oszlának, úgy hogy mind egyik seregnek a századosokon és tizedeseken kívül egy egy kapitánya legyen, kinek mint vezérnek egy szívvvel lélekkel szót fogadjanak és engedelmeskedjenek. Vala pedig mindegyik seregben harminczezer fegyveres vitéz a tizedeseken és századosokon kívül.

3. §. A magyarok átkeléséről a Dunán.

Megindulván tehát emelt zászlók alatt feleségeikkel, gyermekeikkel és barmaikkal, a Dunán Pest-nél és a szobi réven átkelének, hol egy várat a Duna körül, mellyben gyűltek volt össze Szvatoplug katonái, kik futással menekültek, midőn urok elveszett vala, megvívának, mellyben egyebek közt Marót bizonyos igen agg atyjafiát megölvén, mai napig is mesélve azt állítják, hogy az maga Marót volt.

4. §. Első kapitány Árpád.

Azon kapitányok közt tehát Árpád, Álmos fia, ki Előd fia, ki Ögyek fia volt, a Turul nemzetségből vagyonban gazdagabb s hadban hatalmasabb vala. Azért is ezen Árpád tört át hadával elsősorban a ruthénok havasain s ő ütötte föl legelsőben táborát az Ung vize mellett; minthogy az ő vérsége a többi scythiai törzsek fölött azon kiváló méltósággal van fölruházva, hogy a seregnek menet közben előtte, visszavonuláskor mögötte jár.

5. §. Árpád szállásáról túl a Dunán.

És midőn a Dunán átkelve Pannoniába bėjöttek, maga Árpád azon helyt üté föl sátraít, hol most Fejérvár városa van telepítve. S az a hely vala Árpád vezér első szállása.

6. §. Második kapitány Szabolcs.

A másik sereg kapitányát Szabolcs-nak hívják vala ki azon helyen ütött tábort, hol most Csák vára fekszik romokban. Ezen Szabolcstól veszi eredetét a Csák nemzetség.

7. §. Harmadik Gyula.

A harmadik sereg kapitánya Gyula vala. Ez, miután a többiekkel Pannoniába bėjött, utóbb az erdőelvi (erdélyi) részeken lakozott.

8. §. Negyedik Örs.

A negyedik kapitányát Örs-nek hívták. Ez, mint mondják, a Sajó vize mellékén ütötte föl sátraít.

9. §. Ötödik Könd.

Az ötödik sereg kapitányát Könd-nek hívták. Ez a Nyír körül lakott; fiait Kücsid-nek és Kopján-nak hívták.

10. §. Hatodik Lél.

A hatodik sereg vezére Lél volt. Ez elejétől fogva Galgócz körül lakván, miután onnan a morvákat és cseheket kiirtotta, utóbb mint mondják többnyire Nyitra táján lakozott. Tőle ered a Szoárd törzs és rokonság.

11. §. Hetedik Bulcs.

A hetedik sereg vezérét pedig Vérbulcs-nak nevezték. Ez Zalá-ban a Balaton tava körül szállott meg. Azért nevezték pedig Vérbulcsnak, mert minthogy nagyatyját a krimhildi csatában a németek megölték, s ő ezt mint bizonyos tudta, bosszút akarván rajtok állani, sok németet nyárson süttetett, és a mint mondják olly kegyetlenséggel dühöngött ellenök, hogy némelyiknek vérét is úgy itta mint a bort.

12. §. A magyarok morva- és csehországi s karinthiai hadjáratairól.

Ezen kapitányok, mint föntebb mondtuk, magoknak lakhelyet és szállást választának, szintugy a többi nemzetségek is, ott választva, hol nekik tetszett. Miután pedig megtelepedtek, Pannonia elfoglalása után Morva- és Csehországot minden javaitól megfoszták, vezéroket Vratiszlávot ütközetben megölvén. Ez után Karinthiát támadván meg s Laibach várán túl Merania Gottfrid nevezetű hercege és Eberhard herceg az aquilejai patriárkával szembe szállván velök, egymással keményen vívának, és jöllehet a magyarok közzül az említett ütközetben sokan elestek, mind a két herceget megölik, a patriárka futással menekülvén. Azután Karinthiát, Styriát és Karnioliát kifosztván, roppant zsákmánnyal térnek

Pannoniába. Konrád császár osztán, a mint népe roncsoltatását meghallotta, a svábföldi Ágosta városába vonula, hogy onnan Magyarországra jöjjen a magyarokat megtámadni. E közben azonban Rómában belháború támad és a császár visszatér Rómába.

13. §. A bolgárországi és lombárdiai magyar hadjáratokról.

Akkor a magyarok kimenvén Bolgárországba ütnek, melyből számtalan marhát és foglyot hurczolnak ki, diadallal térvén végre meg Pannoniába. Ismét máskor Friaulon át Lombardiába ütnek, hol Luitvárdot, Vercelli város püspökét, Károly császár leghívebb tanácsosát megölvén, egyházából roppant kincset rablának, s csak nem egész Lombardiát földülván, roppant zsákmánynyal térnek meg Pannoniába.

14. §. A magyarok nyugot-európai hadjáratáról.

Ezek után Szászországot, Thuringent, a sváb földet, a Rajnán Mainznál átkelve, keleti Franciaországot és Burgundiát földülván, több egyházakat is lerombolának, és midőn visszajövet a Rajnán Constanznál átkeltek, s igen nagy tisztességgel Bavariába értenek, Abach vára körül a német sereg véletlenül rajtok üte, kik ellen emberül csatát állván, a németeket nyilaikkal legyőzik; holott is a császár marsalja azaz seregének vezére Schwarzenberg Hertind és vele minél több más nemes fogságba esik. És jóllehet váltságokért megbecsülhetetlen pénzt adtanak, a magyarok őket Regensburg előtt célba állítva, a köfalon álló polgárok bámulatára nyilaikkal nagykegyetlenül átlövéldözik, és így osztán diadallal és nagy sok zsákmánynyal térnek hazájokba.

15. §. Az ágostai veszedelemről.

Kevés idő multával osztán a magyarok községe Lélt és Bulcs-ot Németországba küldi, kik is midőn Ágostához érkezének, a Lech folyón túl a réten ütének tábort, a várost éjjel s nappal viadalokkal háborgatva. S miután azt gyors rohamokkal bevenni nem bírták, Ulrik püspök és a polgárok a külvárosból megátalkodva nem akarván visszavonulni, a császárhoz követeket küldenek s buzdítják, hogy siessen a város alá, mivel az őket megszálló magyarok sokan vannak ugyan, de nem vigyáznak magokra, úgy hogy nagyon könnyű lesz őket leküzdeni. Megindulván tehát a császár ulmi udvarából s gyorsan és titkon megérkezvén, miután a magyarok állását és seregét kikémlelte, napkelte után három órával, mikor eső esett, rájuk rohana és a városhoz közelebb eső egyik seregöket hirtelen legyőzé. Mit látván Lélt és Bulcs futásban keresve menekülést hajóba veszik magokat s a Dunán aláereszkednek, hogy Magyarországra meneküljenek. Kiket is Regensburgon átkeltőkben fogságba vetvén a császárhoz küldenek, s a császár őket akasztófára ítélvén Regensburgban bitófán végeztette ki. Némelyek ugyan mesésen azt állítják, hogy másként végezték őket ki, hogy a mint a császár elé voltak állítva, egyikök kürtjével a császárt agyon ütötte volna: de bizony e mese a hihetőséggel ellenkezik, s a ki illyest hisz, elméje gyenge voltát árulja el; mert a bűnös személyeket kötött kézzel viszik a fejedelmek színe elé. Igaz azonban, s a krónikás könyvekben is megvagyon, hogy vakmerőn szitkozódva sérelmesen szólottak a császárnak, mondván, hogy ha őket megöletendi, nemzetéből többé egy fogoly sem élhet, hanem vagy örök rabságra vetik, vagy minden ítélet nélkül megölik. Mi meg is történt. Mert a mint a magyarok meghallották, hogy a császár őket így ölette meg, valamennyi német foglyot, még az asszonyokat és csecsemőket is, húszezerig valót leöldököltek.

16. §. A magyarok másik csapatának diadaláról.

A másik sereg pedig, melly Ágostától távolabb vala, a mint megértette, hogy a császár bajtársaikra ütött, egy erdőbe gyülekezék, és a mint megtudta, hogy a császár serege elszéledt, népe nagyobbik csapatát, melly a Rajna felé tart vala, üzőbe vevé, s a mint e sereget a mezőn nyargalva beérték, az mint a méh egyszerre egybe tódula, mellyet is nyilaikkal lövöldözve se megszállani se visszavonulni nem hagyának, kik is végre magokat mintegy elhalva a magyarok kezébe adták. Kiket is a mint elfogtak, mindnyájoknak fejüket vették, bajtársaik torául. Valának pedig katonák és pajzshordók, kiknek fejét vették, mintegy nyolczezeren.

17. §. A magyar had diadalmas visszatértéről.

Innen osztán megindulván a Duna vizén Ulmnál átkelének és a fuldai monostorhoz érének, abból nagy kincset rablánek, és azután az egész sváb földet földülván, a Rajnán Wormsnál átkelének s ott két herczegre t. i. a lothringenire és a svábföldre akadának, kik igen nagy sereggel jöttek ellenök; kiket legyőzván és megszalasztván, azután Francziaországba menének, hol a keresztyéneken és szerzeteseken erős üldözést követtek el. Onnan osztán megindulván s a Rodanus (Rh. ne) folyóig menván, két várost, tudniillik Segusát és Taurinát kirablának az olaszországi havasokon át véve útjokat, és midőn Lombardia síkját meglátták, sebes nyargalva sok zsákmányt rablánek s így térnek végre vissza hazájokba.

18. §. A németek szövetkezéséről a magyarok ellen.

Miután pedig Lél és Bulcs mint főttebb el van mondva, elveszett, a had elhallgatott s nem ment többé Németországba: mert Franczia- és Németország egy szívvel lélekkel megegyezett, hogy egymással egyesülve a rájuk menő magyaroknak mind halálokig ellen álljanak. Azért is a magyarok Alemaniába menni István király idejéig mindig haboztak volt, ne hogy nyugot népe egyesülten támadjon rájuk.

19. §. A konstantinápolyi hadjáratról s Botond bajvívásáról.

Miután pedig Olaszország néhány tartományát kirablották, öt esztendeig meg sem mozdultak, végre Bolgárországba menván Idropoliszig jutának, s midőn látták, hogy nem jön sereg ellenök, Konstantinápolyig menván, annak fala mellé szállának. Akkor egy óriás nagy görögöt küldenek ki, ki azt kívánja vala, hogy két magyar birkozzék vele, ekként kiáltozva, hogy ha mind a két magyart földhöz nem veri, akkor Görögország a magyaroknak adót fizetve hódoljon. S minthogy azon görög a sereget igen bosszantotta, egy Botond nevezetű magyar áll ki vele birkozni; s a mint a küzdő tér elkészült, bárdját, mellyet hordani szokott vala, ragadva, a város réz kapujához rohana, s abba bárdjával egy csapásra, mint mondják, olyan rést vág, hogy a görögök azon kaput mint csudát nem akarták kiigazítani. S a mint ezt megtette, a viadal terére fegyvertelenül kiáll, s a magyarok lóháton, a görögök a kőfal bástyáira mint nézők egybegyülekeznek. A mint osztán a görög a városból kijött, hogy a viadal terére menjen, látja hogy Botond egymaga áll küzdeni készen s kiálta neki: miért nem veszen maga mellé másik magyart segítségül? Akkor Botond rá rohanván mint mondják úgy megragadta, hogy alig telt a birkozásban egy kis óra, a görög úgy földre terült, hogy semmi módon nem birt többé fölkelni. Minek láttára a görög császár s a görögök többi nagyai, a császárné is úrasszonyaival a falról eltávozva palotáikba vonulának, nagy szégyennek tartva, a mi történt vala. És jóllehet az így földhöz vágott görög törött karral életben maradt, csakugyan ezen viadal lőn oka halálának. A magyarok tehát a viadal dicsőségét megnyervén, követeket

küldenek a görögökhöz az adót követelni, kiknek, mint mondják, a császár mosolyogva egy szót sem válaszolt. Akkor a magyarok vezérökkel Taksonnal tanácsot tartván, azon helyről megindulván egész Görög- és Bolgárországot fosztogatva, azokból aranyat, gyöngyöket, drága köveket, számtalan foglyot és töméntelen barmot rablanak s úgy térnek meg osztán vígan Pannoniába. Ez volt ugyanis az utolsó rablás, melyet a pogány valláson lévő magyarok elkövettek. A magyarok községe tehát kapitányaival vagy vezéreivel, kiket időnként szokott vala tenni, Gyeics vezér idejéig egyszer s másszor illy zsákmánylásokat és veszedelmeket ejtett e világon.

II. FEJEZET.

Magyarország története szent István királytól Aba haláláig.

1. §. Szent István királyról.

Úr születésének kilencszázhatvanhetedik esztendejében nemzette Gyeics vezér, isteni szózat által előre megintve, Szent István királyt. Mihály, Gyeics testvére, pedig nemzette Vazult és Szár Lászlót, István király pedig nemzett több fiút, de egyet, isten és emberek előtt mindnyájánál kedvesebbet nemzett, Imre nevezetűt. Szent István királyt tehát megkoronázzák s ő, miután Koppány vezért megölte s anyai nagybátyját Gyulát feleségével és két fiával Erdélyből Magyarországra hozta s Erdélyt Magyarországhoz csatolta, ezután Keánnal a bolgárok és szlávok fejedelmével hadakozott, kit legyőzván kincseiből a boldogságos szűz székes-fejérvári egyházát, melyet ő alapított, nem mulasztá el gazdagítani. Minekutána pedig az Úr szent István királyon irgalmasságát megsokasította s uralkodása alá vetette sok nemzet népeit, elhatározta, hogy az ország koronáját letéve e világ pompáiról lemond, és a világi gondoktól szabadulva egyedül isten szolgálatjára szenteli magát, s föltette magában, hogy az ország koronáját fiának Imre hercegnek fogja adni. Szent István király ugyanis tudományos, természetes észszel is istentől megáldott férfiú vala, valamint Imre is. Midőn azért a szentséges atya a kormány vezetésének gondját szentséges fiára szándékozik vala bízni, a herceg hirtelen halállal meghala. Siratá tehát atyja vigasztalhatatlanul egész Magyarországgal és a szertelen fájdalom és szomorúság miatt betegségbe esék, mert lábfájás is kinozza vala, különösen a miatt, mert véréből senki sem vala méltó, hogy az ország koronáját fölmagasztaltassék és a ki a keresztyén hitben olly ujdón nemzetet abban megtarthassa. E közben azonban kezde testi erejében rögtön hanyatlani, és érezvén, hogy bágyadság nyomja, sietve küldé követeket, kik Vazult, nagybátyja fiát, a nyitrai tömlöczből hozzák ki, hogy őt maga után a magyarok fölé királylyá tegye. Mit Gizella királyné meghallván s pártosaival tanácsot tartván, elküldé udvari emberét Seböst, hogy a király követét megelőzve Vazul szemeit vájja ki, füleit olvasztott ólommal öntse be, s azután fusson Csehországba. Kit is osztán a mint király követe eléje vezetett, keservesen síra a király a megtörtént eseten. Magához hivatván azért Andrást, Bélát és Leventét, Szár László fiait, tanácsolá nekik, hogy sietve fussanak Csehországba. Szent István király pedig uralkodásának negyvenhatodik esztendejében a boldogságos szűz fogantatásának napján az úrhoz költözött. Eltemettetett Fejérvárt a boldogságos szűz egyházában. A magyarok kobza tehát rögtön siralomra vált, s az egész ország népe nagy kesergéssel siratá olly igen szent királyát. Ifjaik és szüzeik gyászba öltözve három esztendeig tánczba nem eredtek.

2. §. Péter király dölýfőről.

Gizella királyné pedig a gonoszok tanácsából húga fiát, a velencei Pétert, kinek atyja a velenceiek hercege volt, tevé királylyá a magyarokon, hogy kénye kedve szerint teljesíthesse akaratjának gerjedezéseit, s hogy Magyarország, szabadságát vesztve, a németek alattvalója legyen. S miután Péter uralkodni kezdett, a királyi méltóság minden szelidségét levetkezé, és német dühösséggel tombolva az ország nemeseit megveti vala, az ország javait a németekkel és olaszokkal főnhéjázva és telhetetlen szívvel falván. Az erősségeket, várakat, és az ország minden méltóságát a magyaroktól elszedvén németeknek és olaszoknak osztja vala. De szerfölrött kicsapongó is vala, s inasai féktelen bujaságukat csúfosan üzve, a magyarok nejeit és leányait, a hol csak Péter király járt s kelt, erőszakosan megfertőztetik vala. Nem is volt azon időben senki biztos felesége s leánya tisztasága fölöl Péter király udvari népének incselkedései miatt. Látván tehát az ország főpapjai és nemesei nemzetök bajait, mellyek a törvény ellen történnek vala, közönséges tanácsból kérék a királyt: parancsolja meg embereinek, hogy olly útálatos viseletökkel haladék nélkül hagyjanak föl. A király azonban kevélységének dölýfében fölfuvalkodva és megdühödve, gonoszságát, mellyet szívében rejtegetve hord vala, egész méreggel kiönté a világ elébe, így szólván: „Ha darab ideig egészségben maradok, valamennyi bírót, tekintetes urat, századost, országnagyot és méltóságot németekből és olaszokból teszek, és Magyarország földjét idegenekkel töltve be a németeknek adom birodalmúl.” Ez volt tehát a visszázkodás szűlő oka Péter király és a magyarok között.

3. §. Aba király uralkodásáról és haláláról.

Tehát Péter uralkodásának harmadik esztendejében az ország nagyai és nemesei a püspökök tanácsára egybe gyülekezének Péter ellen, szorgosan keresve ha valakit találhatnának a királyi nemből, ki alkalmas lenne az országot kormányozni s őket Péter zsarnokságától hatalmasan megszabadítani. S minthogy az országban illyet semmi módon nem találhattak, magok közzül egy Aba nevezetű ispánt, szent István király hűgának férjét, tették királyukká. Aba király osztán összegyűjtván a magyarok seregét megindula Péter ellen harcolni. Látván Péter, hogy a magyarok segítségétől elesett, Henrik császárhoz futa Bavariába, hogy magának segítséget kérjen. Miután tehát Pétert az országból kikergették, a magyarok azon zsarnokokat, kiknek tanácsából nyomorgatták vala őket, fölkeresék, s közzülök egyet darabokra vagdalának s két fiának szemeit kiszúrák, másokat vas mangorlókbán törének össze, némelyeket agyon kövezének, Sebösnek pedig, ki Vazul szemeit kiszúrta volt, kezét lábát kerékben törék s úgy veszték el. Aba osztán királylyá szenteltetvén, Péter rendeleteit eltörölve a magyarok törvényeit parancsolá megtartani.

Aba királyságának osztán harmadik esztendejében Péter király Henrik császárral alá szálla, igen nagy sereget vezetve Aba ellen. Mit midőn Aba megtudott, követeket küldvén a császárhoz, megkísérté, ha tudna-e vele békét kötni vagy teljességgel nem: a császár azonban válaszában ellenségének mutatá magát. Megértvén hát Aba, hogy a császár vissza ügyekszik Pétert a magyarok közé állítani, megbosszankodva rá ronta Austriára és a Trense vizéig rablá s azután megtére. Karinthiába is küldvén azután sereget rablani, azt mondják, hogy a mint onnan rakodtan tértek vissza, Gottfried austriai örgróf Pettau táján rajtok ütvén zsákmányukat elvette. Akkor ugyanis Austriának nem voltak hercegei hanem örgrófjai. S minthogy ekkor a császár Kölnben mulatott, meghallván, hogy a magyarok ok nélkül fosztogatták a németeket, Németország fejedelmeivel tanácsot tarta, miként torolja meg a magyarok által okozott sérelmeket hasonló sérelemmel. Azért is roppant hadjáratot indíta és Ratiszláv cseh fejedelem tanácsából a Duna éjszaki partján jöve Magyarország határához. Aba király és a magyarok követei osztán ígérk vala a császárnak, hogy mindenben eleget tesznek, csak Pétert királyuk-

nak nem fogadják el, mit a császár végbe vinni szerfölött áhít vala. Mert esküvel kötelezte volt magát neki, hogy Magyarország királyságába ujjal behelyezi. Minthogy azonban a magyarok Pétert nem fogadják el, a császár, miután ajándékokat küldtek és hitet adtak, hogy a fogoly németeket szabadon visszaeressztik hazájokba, a lothringeni herceg tanácsát követve s még inkább csábítatva az ajándékok által, megtére Bizanciába, Burgundia városába.

Ettől fogva tehát Aba király bátorságot véve garázda kezde lenni, s a nemeseket megvetve kevélyen dühöng vala a magyarok ellen, valamint az esküszegést is semmibe veszi vala. A magyarok osztán ezt tőle túrni nem akarván összeesküvének, hogy őt halálra szánják és megölik. De valaki elárulá szándékukat, s kiket közölök Aba elfogathatott, birói vizsgálat nélkül megöleté, mi kiváltképen legfőbb veszedelmére vált. Behívata ugyanis ötven embert egy házba tanácskozni, s oda rekesztetvén őket, a nélkül hogy vétköket bevallották, a nélkül hogy törvényen marasztattak volna, fejüket szedeté. Miért is Szent Gellért csanádi püspök az egyházi törvény szigorúságával dorgálván a királyt, megjósolá hogy veszedelem fenyegeti. Akkor a magyarok közül néhányan a császárhoz futván kikelének Aba ellen, mondván hogy esküjét megszegni semmibe sem veszi, s a nemeseket, kik királylyá tették volt, megveti vala. Kiknek mondá a császár: tehát vissza kell adnia a foglyokat s a károkat meg kell térítnie. A császár tehát a magyarok tanácsán fölbátorodva bajor és cseh sereggel Austriába mene, titkolva hogy Magyarországra be fog törni, sőt tettetve hogy Abával egyezkedik. Ekkor Aba király követi szüntelen követelik vala a császártól a magyarokat, kik a császárhoz szöktek volt, vádolva mondván, hogy azok rablók és orvok s a császár és a magyarok közt a háború főfő gerjesztői, azért is az illy gazság koholói Aba király kezébe ki kell adni. Mit tenni a császár semmi módon nem ígérkezett. Tehát gyorsan előnyomulva Magyarország határaitra üte, Sopronon át törve bé: de midőn Babót-on át akart vonulni, a vizek miatt nem lehetett. A magyarok tehát kik a császárral és Péter királylyal valának, a császár seregét fölvezeték a Répcze folyó mellett, s egész éjjel lovagolva nap keltekor mind a két folyón könnyű gázlón átkelének. Aba király pedig Ménfőnél szálla vele szembe roppant sok fegyveressel, igen bizakodva győzedelmébe, mivel némely bajorok jelentették volt neki, hogy a császár kevesed magával jött. S a mint beszélik, Aba királyé lett volna a győzelem, ha csak némely Péter barátságában megmaradt magyarok zászlait földre nem dobták s meg nem futamodtak volna. Tehát hosszan és erősen folyt csata után végre is, isten segítségébe bizva, a császár diadalt nyere. Aba király pedig a Tisza felé futa s a magyarok, kiknek uralkodtában vétett vala, egy faluban, egy ó veremben megölik s egy egyház mellé eltemetik. Néhány év mulva, midőn testét a sírból kiásták, szemfedőjét és öltözetét rothadatlan és sebhelyeit begyógyúlva találták, s eltemették osztán testét tulajdon monostorában. A németekből azonban abban az ütközetben számtalan hüllött el. A honnan azon helyet, hol a csata történt, mai napig Florum-pajornak, a mi nyelvünkön Veszsz némöt-nek hívják.

III. FEJEZET.

Aba halálától I. András haláláig.

1. §. Péter király visszaállításáról.

A császár, miután diadalt nyert, Székes-Fejérvárba szálla, hol Péternek az országot visszaadá, s így osztán megtére Regensburgba. Péter király pedig és a magyarok, kik őt az országba visszahozták, ismét erőre és hatalomra kapva garázdák kezdenek lenni. Miért is az egész magyarság szorgosan ügyel vala, hogy Pétert elkergetve miképen hozhatná vissza Szár László fiait. Míg ezek így történtek, András, Béla és Leventa Csehországból Lengyelországba

átmenvén Miska lengyel fejedelem által barátságosan lőnek fogadva. Hol Bélának, miután a pomerániai herceget párviadalban legyőzte, Miska nejeül adá leányát. Mit András és Leventa nehezen szívelvén, ne hogy az ő becsületéből éljenek Lengyelországban, átmenének Ruthéniába. S midőn ott őket Lodoméria fejedelme, Péter király miatt, nem fogadta bé, onnan a kúnok földjére menének. Kik is azt hívén, hogy országukat kémlelik, elvesztésökön gondolkoztak, de miután egy magyar rab rájuk ismert, azontúl igen jól bántak velők. E közben pedig Péter király a magyarokat előbbi sanyargatással kezdé terhelni. Akkor Csanádon mind egybejövének s tanácsot tartván köz értelemmel Szár László fiaért küldenek, hogy jöjenek vissza az országba.

2. §. A magyarok fölkeléséről, Péter haláláról.

Kik is midőn, a milly titkon csak lehetett, Pestre megérkeztek, a három testvér hírnökei mindjárt azon éjtszaka Péter király udvarába nyargalva kikiáltják, hogy minden németet és olaszt, akárhol találják, le kell ölni, és a pogány vallást vissza kell venni. Reggelre kelve tehát tudakozódván Péter a dolog okáról, mint bizonyost tudá meg, hogy bent vannak Magyarországon. És jóllehet rettentő fájdalom érte, magát vígnak mutatja vala. Aztán titkon embereket küldé, hogy foglalják el Fejérvárt: de terve kitudódván, a magyarok mindenhol kezdének lázadni, egyszerre öldökölvén a németeket és olaszokat, még az asszonyoknak, gyermekeknek és azon papoknak sem kegyelmezve, kiket Péter tett vala prépostokká, plébánosokká és apátokká. S miután Péter Fejérvárba nem mehetett bé, futásnak eredve Mosony felé mene, hol, mint mondják, sereg indula ellene. Elterve tehát onnan is, sietve Fejérvár felé lovagola; mert a polgárok izenték vala, hogy jöjjen vissza s a várost neki adják. S a mint Fejérvár körül egy faluba érkezett, a sereg hirtelen körülvevé, hol is fogságba jutván szemeit kiszúrák. S jóllehet életben marada, lelke fájdalmában életét végezvén Pécsen temetik el, mellyet mint mondják ő alapított.

3. §. I. András megkoronázásáról.

A három testvért osztán, a mint Fejérvár városába bementek, valamennyi püspök, nemes, és az egész nép igen nagy dicsőséggel fogadá. S Andrást, mint idősebbet, az ország trónjára emelik. Némellyek ugyan azt állítják, hogy ezen testvéreket Vazul vezér egy Táton nemzetségbeli leánytól s nem törvényes házasságból nemzette s hogy ezért kapta volna azon jöttment Táton nemzetség a nemességet: ez nyilván mendemonda és nagyon rosszul beszélnek, mert a nélkül is nemesek és Scythiából erednek. Miért is azok a testvérek Szár László fiai.

4. §. Szent Gellért vértanúságáról.

Mi közben tehát ezek történtek, Gellért csanádi püspök, kit a magyarok Pesten egy hegyről kocsijával együtt letaszítottak, vértanúi koronát nyer: ki előbb barát volt a rosatei apátságban, melly Aquiléja területén esik; azután Pannoniába jövéen Bélben sokáig remetéskedett.

5. §. András király háborújáról Henrik császár ellen.

Miután tehát András az ország koronáját fölvette, a bajorokkal, csehekkel és lengyelekkel mint mondják hadat folytatott, kiket harczolva legyőzvén, mint mondják, három évig adófizetőivé tett. Miért is Henrik császár Bodajkig lejövéen öt hónapig ostromolta Fejérvár városát, hol végre erejében és hatalmában, mint mondják, úgy megfogyatkozott, hogy németei

és olaszai sátraikban éjtszaka magokat elevenen eltemették; mert a magyarok a sötétben táborukba nyomulva nyilaikkal kegyetlenül öldöklék vala őket. Végre a császár megbánva dolgát, András királytól és a magyaroktól bocsánatot kezde kérni, úgy hogy minden terhét Magyarországon hagyja lovain kívül, és esküt tesz, hogy soha sem maga sem utódai Magyarország ellenségei gyanánt Magyarországba nem lépnek s addig Bodajkról lábát sem vonja ki, míg leányát Zsófiát, kit előbb a franczia király fiának jegyzett volt el nagyerős esküvéssel, Németországból elhozatva nőül nem adja Salamon királynak. S a király tanácsot tartván mint mondják kegyelmesen megengedett neki. Ki is táborát megindítván, legelsőben bizonyos hogy a Bársonyos hegyen szálla meg. Mivel pedig emberei éhen szomjan el valának alélva, azon helyen a király ételt italt nagy bőven szolgáltatata nekik, mellytől legnagyobb részők megmámorosodék. S midőn a császár őrei látták, hogy a magyarok semmire sem ügyelve nyargalásznak ide s tova, azt hitték hogy a szerződés alatt csel lappang, mit a seregnek tudtúl adva mondák, hogy a magyarok üldözésekre jöttek. S jóllehet sokan, betegen bádgyadtan, zsellye-székekben bársony vánkosocon heverve vitették magokat, oda hagyva zsellye-székeiket és bársony vánkosaikat lóra kapának, s napkeltekor Örs falu alá érének. S a mint a várnagy, ki a kapuban vala, észre vette, hogy fegyveres nép, az ország útról letérve, vad járhatatlan ingoványokon vonúl keresztül, embereivel fegyvert ragada, s a mint az átkelő csapatot messziről szemmel tartva kíséré, a betegek, kik zsellyeszékeiket és bársony vánkosaikat a Bársonyos hegyen hátra hagyva lóháton jöttek, szekerekre kapva hajtának vala az ingoványokon keresztül. Kiknek csatlósai, a mint mögöttök a várnagy csapatát megpillantották, ott hagyva a kocsikat s a kocsikon uraikat, a mint csak tudtak úgy elfutottak. Akkor a parasztok rajtok ütvén a kocsikat elszedve az urakat a kocsikon leöldöklék s testeiket a vízbe hajigálák. Melly betegekben némellyek lovagok, mások grófok s néhányan örgrófok valának. A honnan azon gázlóban, midőn a víz kiszárad, mai napig is lópatkókat, kardokat s több efféléket szoktak találni. A hegyet pedig az így ott hagyott bársony vánkosokról nevezte a föld népe Bársonyosnak.

6. §. András király haláláról.

Szent István király halálától tehát tizenegy esztendő és négy hónap telt el András uralkodásának első esztendejéig. E közben Péter uralkodott első és másod izben hatodfél esztendeig, Aba pedig uralkodott három esztendeig. András osztán öregségében elgyengülve uralkodásának tizenkettedik esztendejében fiát Salamont még kis gyermek korában királylyá tette, testvére Béla és fiai, tudniillik Gyeics és László megegyezésével; maga pedig elhala uralkodásának tizenötödik esztendejében, és eltemeték tulajdon monostorában Tihanyban fiával Dáviddal.

IV. FEJEZET.

I. Béla királytól V. István haláláig.

1. §. Béla királyról.

Ez után uralkodott Benin Béla. Kinek uralkodása alatt a magyarok a hitet és keresztséget elhagyták, esztendeig tévelyegvén a hitben, úgy hogy sem pogányoknak sem keresztyéneknek nem látszának, azután azonban tulajdon szántokból a hithez ragaszkodának. Ez minden vásárt adásvevésre szombat napra rendele s országa területén byzanti aranyakat hozata forgásba, mellyeket igen kis ezüst dénárokkal, tudniillik negyvennel, kellett beváltani. A honnan mai

napig negyven dénárt aranynak hívják, nem mintha aranyból volnának, hanem mivel negyven dénár ér vala egy byzanti aranyat. Uralkodott pedig két esztendeig s a harmadikban mult ki e világból, és a maga Szögszárd nevű monostorában temették el. Ő ugyanis szár (kopasz) és szög (barna) színű vala, miért is monostorát arról nevezve, a millyen testi tulajdonságú maga vala, így parancsolá hivatni.

2. §. Salamon királyról.

Végre Salamon, László és Gyeics közt nehéz meghasonlás támad, a hazai fiai egymás közt megoszlanak. Némellyek ugyanis Salamonnal, mások Lászlóval és Gyeicscsel tartanak. Salamon király osztán ipát a császárt László és Gyeics ellen Nyitrán át igen nagy sereggel behozza. Ki Vácra érkezvén, miután László seregét megszemlélte, magát betegnek tetteté és Pozsonyon át Austriába visszatére, csehekből és bajorokból elegendő segítséget hagyván Salamonnak. A császár visszatértével osztán megtörtént az ütközet köztök Monyoród-nál. S hát aztán? Salamont legyőzik, a németeket és cseheket leverik. S a mint Salamon látta hogy őt és hadait legyőzték, futásnak erede, a Dunán Szigetfő-nél átkele, s onnan osztán Moson-ba vonula. A monyoródi ütközetben pedig nem csak a németek és csehek hullottak el, hanem az ország katonaságából is a nagyobb rész elveszett Salamon tehát unokatestvéreitől félve egész családotól Styriába mene, hol is családját az admonti monostorban hagyván, Mosonba visszatére, ujlag sereget akarván gyűjteni. De miután ügye napról napra alább szállt, amazoké pedig szerencsés előmenetelt nyert, megzavarodva visszatére a császárhoz, hogy segítséget kérjen. S jóllehet katonaság fizetésére bőséges pénzt ada ki, a németek a magyaroktól féltökben nem akarák elfogadni. Miért is minden reményét vesztve visszatére Admontba a királynéhoz, kivel néhány nap együtt lakván, onnan barát ruhában Fejérvárra mene. S midőn bátyja László a boldogságos szűz egyháza csarnokában saját kezével alamizsnát osztogata, ő is, úgy mondják, kapott közöttök. Kit is, a mint rá tekintett, László mindjárt megismere, s az alamizsnaosztásból megtérve szorgalmasan kerestete, nem azért, hogy ártani akart volna neki; ő azonban, rosszat tévén föl felőle, eltávozik onnan az Ádriai tenger felé, hol is Póla nevű városban haláláig igen nagy szegénységben, vezeklésben tölté életét. Ott is fekszik eltemetve, mert haláláig soha vissza nem tért feleségéhez. Felesége Zsófia királyné pedig nagy lelki tisztaságban maradván követei által gyakran látogattatja vala férjét, küldvén neki költséget, a mint kaphatott, egyszersmind hivogatván is, hogy méltóztatnék őt haláláig meglátogatni. Ki is, jóllehet szándékában vala, roppant szegénysége miatt szégyenelve magát, vonakodék elmenni. S midőn neje megtudta, hogy elhalálozott, jóllehet Németország sok fejedelme akart volna vele házasságra lépni, mind megvetve, a mi világi java vala eladatván a szegényeknek osztogatá, maga pedig apáczává lön, s igen szigorú életet élve költözik az Urhoz. S az említett monostorban temettetve, mint szentet tisztelik.

3. §. I. Gyeics királyról

Salamon után pedig Gyeics uralkodék három esztendeig, és meghalván eltemeték Váczon, mellyet, mint mondják, ő alapított.

4. §. Szent László királyról.

Gyeics után pedig uralkodék László harmincz esztendeig és három hónapig: Váradon nyugszik. Ennek idejében tehát a magyarok nagy ellenségeit, a besenyőket, kik Magyarország rablása után megfutottak, Erdély-ben, Kerlés nevezetű hegynél elérik, s László király és a magyarok úgy meggyőzik, hogy, a mint mondják, egy sem maradt életben közzülök.

5. §. Kálmán királyról.

László halálával pedig utána Gyeics király fia Kálmán uralkodék tizenhatalcz esztendeig, kinek teste Fejérvártt fekszik. Ez egyébiránt főpap vala, s onnan áttéve koronázták királynak. Könyves Kálmánnak is hívták, azért mert könyvei valának, mellyekben mint püspök olvasa vala a maga óráin. Ez Dalmátországba sereget küldvén megöleti Pétert, kit a magyarok, a mint velök a Gozd nevezetű hegyek közt szembe szállott, az említett hegyek közt meggyőzőnek és megölének. A honnan azon hegyeket magyarul mai napig Pétör gozdjá-nak nevezik. Mert ezen király széke és trónja Tenén városában vala. Ezt tehát megtévén s Dalmátországot meghódítván, gályákat, hajókat és dereglyéket fogada a velenceiektől, magyar sereget küldvén azokkal Apuliába, hol Monopoli és Brindisi városokat elfoglalák, némelly polgáraik a velenceiekhez hűségben maradván. S miután azon városokat a velenceieknek hagyták birni, Apulia síkját némelly helyeken sebes nyargalva feldúlván, abban három hónapig maradának. Végre a hajókhoz visszajövé a tengeren megtértenek Dalmátországba, magyar kapitányt s a magyar király zászlaját ott hagyván a velenceiekkel. Melly városokat azután Vilmos Sicília ifjabb királya a pisaiak segítségével nagy költséggel bajosan foglalt vissza.

6. §. II. Béla királyról.

Kálmán után pedig Béla uralkodik tizenegy esztendeig s két hónapig. Fejérvárott van eltemetve.

7. §. II. Gyeics királyról.

Béla után pedig Gyeics uralkodék húsz esztendeig, végre meghal s eltemetik Fejérvárott.

8. §. III. István, II. László és IV. István királyról.

Ez után uralkodék István tizenegy esztendeig, kilencz hónapig. Kinek uralkodása alatt László herczeg bitorlá az országot és koronát fél esztendeig. Fejérvártt van temetve. Ez után testvére István bitorlá a koronát öt hónapig és öt napig; végre legyőzik, melly ütközetben az ország több nemeseit leölik. Maga pedig az országból kiűzetve végre Zimonyba jöve s ott végzé életét. Fejérvártt nyugszik.

9. §. III. Béláról.

Ez után uralkodék görög Béla, kit Becsa és Gregor a görög császárnál hosszacsán tartott. Ez az orvokat és rablókat üldözte, s ez hozta bé szokásba a folyamodvánnyal való szólást, mint a római s a birodalmi udvarnál szokásban van. Fejérvártt fekszik temetve.

10. §. Imre királyról.

Béla után uralkodott fia Imre.

11. §. II. András királyról.

Ez után uralkodott András hatalmas és dicső király. Ez a szent földet megjárta, hol az összes keresztyén fejedelmek kapitányukká választották, s a babiloni szultán seregét a magyarokkal és székelyekkel megszalasztotta, és az assziriabeliek s más nemzetek által népével együtt nagy tisztességgel lőn fogadva. Onnan igen nagy dicsőséggel tért meg Magyarországra.

12. §. IV. Béla királyról.

Ez után uralkodott fia Béla, ki a minorita barátoknál Esztergomban van eltemetve. Ennek idejében a mongolok vagy tatárok három oldalról beütnek Magyarországra ötszázezer fegyveressel, ezen kívül lévén még negyvenezerig való századosuk és tizedesök; kikkel a nevezett király a Sajónál szembe szállván, a mongolok legyőzik, Urunk születésének ezerkétszáznegyvenegyedik esztendejében; hol az ország csak nem egész katonasága tönkre jutott, maga Béla előlük a tengeremellékre szaladván. S miután a tengeremellékről visszatért, Fridrik austriai herczeg haddal támada rá, kit Bécs-Ujhely előtt a magyarok láncsával mellbe szúrva elvesztének.

13. §. V. István királyról.

Azután fia István király uralkodott, ki Csehország Ottokár nevű királyát, a mint tudniillik cseh, osztrák, steier, brandenburgi és más vegyes hadakkal ellene jött, a Rábcza folyó mellől dicsőségesen kiverte. Ez Bodon városát is urodalma alá hajtá, s míg élt, a bolgárok urát engedelmisségre kényszeríté. Végre e világból elköltözwén, a boldogságos szűz szigetében az apácák kolostorában nyugszik temetve.

V. FEJEZET.

IV. László király dolgairól (1272-1282).

1. §. László király háborúja Ottokár cseh királylyal.

Ez után uralkodik fia harmadik László. Ezt ugyanis, az Úr úgy rendelvén, még gyermek korában koronázták az ország királyává. Tehát ennek idejében Ottokár cseh király, ki a német birodalom jogából erőszakkal és igaztalanul sokat bitorolt honnan erőt és hallatlan hatalmat merített, Magyarország szélein különböző helyeken igen nagy vidéket dúlt vala fel; miért rajta László atya méltó boszút még nem állott, mivelhogy véletlen halála előbb meglepte vala. Miután azonban időközben Németország fejedelmei a frankfurti gyűlésen Rudolf habsburgi grófot királyukká választották, úgy hogy a birodalom igazait, mellyek el voltak foglalva, tartozzék visszavenni, ő, mint a birodalmi hűbérek visszaszerzője, legelsőben is Austriába mene, mellyet Ottokár megtámadott és birt vala. S miután Bécsben hosszasabban ült és jogait a cseheken követelte, a cseh király olly töméntelen, nagyeros sereget küldé ellene, hogy Németország fejedelme kételkedik vala tulajdon erejével ellene állani. Miért is tehát Magyarország nagyságos királyát, mint a katholika anyaszentegyház fiát, kíváná alázatosan segítségére, örök barátságra kötelezván azért magát nekie; hozzá tévén azon fölül, hogy a király ebben a római szentegyháznak is legnagyobb szolgálatot látszatik tenni: ő maga pedig, bármikor megkeresendi a magyar király, hasonló segítséggel tartozik nekie szolgálni. Minthogy pedig László, Magyarország királya, lelkében és szívében rejtegeti vala Ottokár vakmerő döllyfét, melylyel atya ellen s ő ellene tört, mivelhogy gyenge korú s testi erejű vala, elhatározá magát, hogy a németországi fejedelem kérelmének eleget teszen. Megindulván azért Fejérvár városából mint Mars fia, kinek csillagzata fogantatása és születése napjától fogva neki bátorság és más természeti erények dolgában erőt s gyarapodást szolgáltat, a legfelségesebb isten hatalmában és ősei tudniillik szent István, Imre és László királyok és szentek fogadásaiban híve s közbenjárásaikba bizakodva, a királyi felség zászlaját felemelve, seregével Marchegg-nél Rudolffhoz csatlakozék, ki jövetelét és segítségét, mint az istenét, úgy

várja vala. Mivel pedig Rudolf hadi népe nehezebb féle fegyverzete miatt nehéz mozgású s olly roppant sokaságnak, melyet hirlenek vala hogy Ottokár vezet ellenállni igen megrémült vala, azért is ellene menni s mozdulni kételkedik vala. Látván és megértvén ezt László király, Ottokár elébe vonúl, ki Stillfried vára körül a Morva vize mellett, csatára sietett és készen állt, s a cseh sereget minden felől körülkeríti. Kiknek lovait és magokat is a király magyarjai és kúnjai nyilaikkal sebzve úgy háborgatják, hogy Milot, Ottokár katonaságának vezére, kiben a sereg nagyja leginkább bizik vala, a magyarok rohamait és nyilait kiállani nem birva, embereivel megszalada, s utána a lengyel zsoldosok bomlott seregben futának a csehekkal együtt, a kúnok ezen csaták közben a cseh király és serege podgyászait és fegyverneműit fosztogatva zsákmányra hányván. Ezen csatában tehát Ottokár királyt, a mint a sereg közt eszeveszetten ide s tova bolyong, elfogják és megölik. Fiát Miklós herceget pedig foglyúl hozzák Magyarországba a többi fogoly bárókkal, grófokkal és számtalan vitézekkel együtt. A halottak számát az említett ütközetben egyedül a mindentudó isten tudta volna megbecsülni. Rudolf Németország s a rómaiak királya pedig embereivel csak áll vala, nézve mi történik. E diadal után tehát a német király László királynak megköszöné, hogy általa az nap Austria és Stiria neki vissza lőn szolgáltatva. S így Magyarország királya László diadallal megtére, a német király Austriában maradván.

Ez ugyanis László királynak első győzedelme, melyet isten kegyelme neki még ifjúsága korában ada, melly hadjáratban azon nap a Bastech nemzetségéből eredő Renold gróf, Renold fia, tartá a király zászlaját emberül, és hatalmasan; testvérei András, Salamon, László, s Magyarország más nemesei, mint az ég csillagai számtalan, a király úr mellett állván. Hogy tehát emlékezetben maradjon László király illy dicsőséges és diadalmas győzedelme, a csehek, lengyelek és morvák szégyenére és örök gyalázatára paizsaik és zászlaik a fejérvári egyházban, az ország székes helyén, a falra függesztve örökre fennmaradnak.

2. §. László király másik harczáról a kúnokkal.

Más csudálatos ütközete is vala László királynak a kúnokkal fiatal korában, melyet az előbbeni ütközethez hasonlíthatni. Midőn ugyanis a kúnok, kiket a király kegyes emlékü nagyatyja Béla király hozott be elsőben, utóbb mint a fővény elszaporodtak, magának Béla királynak is forgott eszében, hogy őket vármegyénként elszéleszsze, de soha nem bátorkodott megtenni, attól tartván hogy az országnak általok sérelme származik. S azt mondják, hogy ugyanezt gondolta felölök atyja, jó emlékezetű István király is, s az említett óvakodás miatt vontá vissza szándékát. De a dicső, lelkes és nagyratörő László király, megtudván hogy közöttök ellene hűtlenséget koholnak, úgy vonula ellenök hadakozni, hogy azon csatában keményen legyőzetvén, sokan fogságba jutának, némellyek pedig közzülök, feleségeiket, gyermekeiket s minden vagyonukat elhagyva, a barbár népekhez futának. Azon kevesek is, kik benmaradtak, a király parancsainak annyira hódolnak, hogy remegő szívvél alig mernek a király arczára tekinteni. Ezen ütközetben tehát a kúnok megölik Olivért, Pata fiát, az Aba nemzetségből, Andrást, Lőrincz testvérét, Miklós gróf fiát, a Vigmán nemzetségből, Lászlót, Pannyit gróf fiát, a Miskolcz nemzetségből, és Demetert, Mihálka fiát, a Rosd nemzetségből.

FÜGGELÉK.

I. FEJEZET.

A jövevény nemeseiről.

1. §. A jövevények beköltözéséről Gyeics vezér idejében.

Minthogy a tiszta magyarságban nincs több törzs vagy nem, mint a száznolcz nemzetség, lássuk, honnan veszik eredetöket azok nemzetségei, kik az olasz földről, vagy Németországból vagy más tartományokból származtak. Gyeics vezér a Turul nemzetségből vala ugyanis az, kinek mint mondják, a magyarok közt legelsőben szózat zendült meg az égből, hogy a keresztyén hitet és keresztséget vegye föl. Mivel azonban keze embervérrel volt fertőzve, nem vala alkalmas a hitre téríteni illy nagy nemzetet. S jóllehet maga és háznépe szent Adalbert által a keresztség kegyelmét fölvette: mindazáltal az égi trónról szózat jöve hozzá, hogy e gondolattal hagyjon föl; minthogy mind ennek véghez vitelét a felséges isten kegyelme tőle származandó szent Istvánra bízta vala. A honnan ezt hallván, nemzete megtérítése dolgában, a mit tehetett s a mivel tartozott, szent Adalbert prágai püspök rendelése szerint nem mulasztotta el megtenni. Küldé azért követeket a keresztyén tartományokba, hogy óhajtását mindenkinek hirdessék. Miért is ennek hallatára sok gróf, vitéz és nemes jöve hozzá a keresztyénség országaiból. Némelyek ugyanis jövének isten szerelméből, hogy a vezért a pogányok ellen, kik a hitet nem vennék föl, segítsék, mások pedig hogy a pogányoktól és üldözőiktől szabaduljanak: mert ez a nemzet, míg pogányságban élt, kegyetlen üldözője vala a keresztyéneknek.

2. §. Tanbergi Tibold grófról.

Akkor jöve osztán Gyeics vezérhez Tibold tanbergi gróf kit Graf Tiboldnak hittak. A honnan némelyeket azon nemzetségből maig egyszerűen Graf-oknak hívnak. Ettől származnak a Babocsai-ak. Ezek ugyanis Deutschenland-ból valók.

3. §. Hont és Pázmán testvéreiről.

Ezután jöve Hont és Pázmán két egy testvér; svábföldi eredetű pánczélos vitéz. Ezek ugyan is vitézeikkel Magyarországon át utazva túl a tengerre igyekeznek vala, de Gyeics vezér által letartva utóbb szent István királyt a Garan vizében német módra vitézi karddal övezték.

4. §. Venczelin grófról.

Ezután jö be Wasserburg-ból Wenczelin gróf. Ez ölte meg Kopány somogyi vezért. Ennek nemzetségét Jáki-aknak nevezték.

5. §. Wolfer és Hedrik testvérekről.

Ezután Wolfer jöve be Hedrik testvérével Vildoniából, negyven tegzes lovaggal; ennek a Kiszén hegyét adják szállásul, mellyen favárat, s végre barátkolostort is építtete, mellyben halála után temetve lőn. Ettől veszik eredetöket a Hedrik-ek.

6. §. Lébéni Pothról.

Ez után jöve bé Lébéni Póth, kit más néven Erneszt-nek neveztek. Ez sok vitézzel jött Magyarországba; tőle veszi eredetét Konrád, altenburgi gróf.

7. §. Kelád és Gúthról.

Hanem az után Péter király idejében jönek bé Kelad és Gúth testvérek a svábok nemzetségéből; Stof várából erednek.

8. §. Altmannról.

Ezek után jó bé Altmann Fridburgból, pánczélos vitéz a thüringiek hazájából. Ettől származnak a mai Balogiak.

9. §. Olivérről és Rátoldról.

Ezek után jönnek bé Olivér és Rátold Kálmán király idejében, Apuliából, Casertá-ból veszik eredetöket.

10. §. A Zsámbokiak őseiről.

A mostani Zsámboki-ak pedig a campaniai grófoktól Franciaországból erednek.

11. §. Becse és Gregorról.

Becse és Gregor nemzetsége hasonlóan Franciaországból ered, Vilmos nemzetségéből, kit Cornes-nek neveznek.

12. §. Buzádról.

Buzád nemzetsége Meissen-ből veszi eredetét; a wartburgi kerületből való nemesek.

13. §. Hermannról.

Hermann nemzetsége pedig Nürnberg-ből származik, eléggé nemesek; Gizella királynéval jöttek bé.

14. §. Radván és Bogáthról.

Hanem a kik Radván és Bogáth nevet viselnek azok nemzetsége Csehországból veszi eredetét.

15. §. A Ludányiakról.

Hasonlóan azok nemzetsége is, kiket Ludányiaknak neveztek.

16. §. Simon és Mihály spanyol grófokról.

Simon gróf és testvére Mihály nemzetsége pedig kiket Martinsdorferek-nek hívnak, harmadik Béla király fia Imre király idejében Constantia királynéval, az arragoniai király leányával, ki Imre király felesége vala, jött bé Magyarországra magokkal becsületes vitézeket és igen díszes kíséretet hozván. Mivel ugyanis nemzetségek bizonyos nagy gróffal igazságos és bizony okokért folytonosan harczolt, végre azon gróf ellen, mint mondják, sereget gyűjtve hadakozott, mikor az említett nagy grófot Simon, t. i. Simon és Mihály gróf atyja, és nagybátyja Bertrám elfogván megölte. Miért is Simon és Bertrám ellenségeskedést vonván magok-ra, az említett királynéval mindjárt bejönnek Magyarországra. Kiknek nemes voltukat tapasztalván Imre király, örömmel fogadá őket s széles és bő hűbéri jószágokkal adományozá meg Magyarország különböző részeiben. Mivel pedig az emlegetett nemzetség Spanyolországban több várat bír, melyekben azonban egy Bojót nevű a fő: azért is az említett grófok és elődeik legelső szállásukat Nyergesdhez körül Bojótnek nevezték. Nemzetségek sást szokott pajzsán viselni, mellyet más vitézek és grófok Spanyolországban hordani nem bátorkodnak, még pedig azért, mert a tunisi szultán seregét, melly Majorika és Minorika szigetét hajókkal és hajós sereggel megszállva elfoglalta volt, az arragoniai király többi vitézei nem bírván, mint mondják, az ő nemzetségek verte ki. A honnan a király és a vitézek községének végzéséből határozva lőn, hogy előbbi czimeröket, melly írott alak nélkül tiszta vörös vala, sassal cseréljék föl. Elhozta volt Constantia királyné magával Simon és Bertrám gróf Tata nevezetű hugát is, olly szép és gyönyörű leányt, hogy azon időben a világon hozzá hasonlót alig tartanak vala. Melly leány Benedek herczeggel, Konrád fiával, kelt egybe, Martinsdorf faluval együtt más jegyajándékokat is kapván Imre király és Constantia királyné részéről.

17. §. Gottfrid nemzetségéről.

Ezekén kívül III. István király idejében jöve Magyarországra egy Gottfrid nevezetű vitéz Meissen tartományából, kitől származik Kelad fiai Filep, László és Gergely nemzetsége. Ezen Gottfrid ugyanis, ki nemes fiú, t. i. a Hertfeldi gróf fia vala, a frankfurti gyűlésen, hol császárt kellett választani, lázadást támasztván, mint mondják, a thüringeni tartomány grófját megölte, s onnan futással menekülve mint bujdosó jött István királyhoz, kitől ellenségei vissza is követelték. S minthogy István király ellenségeinek ki nem adta, Németországon ellene számkivetési ítéletet hoztak, s így marada akaratlanul Magyarországon. Kit azután a király sereggel Bosznia fejedelme ellen küldött, kinek legyőzése után a királyhoz visszatérván, azon túl az vele kegygyel bánik vala.

18. §. Miurkról és testvéreiről.

Csákányi Miurk is, Venczel és Jakab testvéreivel Magyarország fejedelmeitől veszi eredetét. Magyarországnak új lakosai, IV. Béla királylyal sógorsági összeköttetésben vannak.

19. §. Több idegen nemzetbeli jövevényekről.

Valamint Gyeics vezér úgy más királyok idejében is jöttek volt bé csehek, lengyelek, görögök, besenyők, örmények s majd minden külföldi nemzetből, melly az ég alatt van, kik a királyoknak vagy az ország más urainak szolgálván s tőlök hűbéreket szerezvén, idő multával nemességet nyertek, kiknek neveit jelen könyvbe foglalni terhesnek gondoltam.

II. FEJEZET.

*Az udvarnokokról, várnépekről, várjobbágyokról,
cselédekről, szabadosokról és rabszolgákról.*

1. §. A szolgák eredetéről Magyarországon.

Mivel azonban némelyeket érdekel, mik az udvarnokok, várnépek, továbbá a cselédek, szabadosok és rabszolgák, kikkel csak nem egész Magyarország telve van, és honnan vették eredetöket, ezt is méltónak gondoltam jelen munkámhoz csatolni.

Ugy volt, hogy midőn a magyarok, Pannoniát birtokukba vévén, keresztyén és pogány foglyaik között a népek szokása szerint némelly ellenszegülőket leöltek, némelly derekabbakat magokkal vivén a háborúba, nekik a zsákmányból némi részt juttattak, némellyeket pedig különféle szolgálatra alkalmazván, sátraik körül szokat tartani: ezen foglyoknak barmaik jövedelméből és csupán zsákmányból vala élelmök, mint a kúnoknak. Később azután, a mint a magyarok a hitet és keresztséget fölvték, a római egyház Gyeics vezérnek és szent István királynak, miután a Krisztust megismerték, mint mondják, erős parancsolatba adta, hogy ne zsákmányoljanak, s a keresztyén foglyokat ezentúl hagyják régi szabadságukban, minthogy a foglyok közt sok nemes van. Minthogy azonban az ország igen tágas és néptelen vala, s az egész község a pápának nem is adá erre nézve megegyezését; utóbb a pápa ekként ada fölmentést, hogy a foglyok földet miveljenek s a föld terméséből éljenek, mint más keresztyének. Azért is a foglyok, kiknek földjük nem volt, ön szántokból béradásra vállalkoztak, mellyet uraiknak fizettek.

2. §. Az udvarnokokról.

Idő multával pedig, miután a hit megerősödött, az ország előkelői, kényökre akarván élni s számtalan foglyuk lévén, nem engedék őket szabadon menni, mint a pápa akarja vala, hanem udvaruk szolgálatára rendelék közöttük, kiket hazai néven udvarnokoknak neveztek. S jóllehet azon időben az ország több nemesei tétettek volt foglyaikkal illy szolgálatot: Kálmán, Gyeics király fia, idejében ez el lőn törölve. ő az illyes szolgálatokat foglyaitól egyedül magának akará megtartani, és a főpapoknak, kiknek foglyaiból ajándékozott. S ne hogy a nemesek községe ezen eltörlést nehezen vegye, a király az ő foglyaikat az ország nádorának adá használni, kit a nemesség hasznáért tesznek.

3. §. A várnépekről.

De mivel az új keresztyén magyaroknak nehéz vala a hit terhét viselni, mivel el kell vala szokniok a zsákmánytól, foglyaikra nehéz munkákat és terheket raknak vala, mi a főpapoknak nem tetszván, a pápával e felől szólának. S hallván a pápa a főpapok panaszát, miután szent István király dicsőséges életéről a követőktől, kik nála valának, tudokozódott, mint mondják illy szavakra fakada: „Én, úgy mond, apostoli vagyok, de ő valódi apostol. Azért országa egyházainak rendezését is az ő tetszésére bízom, s az általa megváltott foglyokat egyedül magának hagyom hogy bírja.” Miért is mindnyájokat megváltá a magyaroktól, kiket nálók találhatott, azokon kívül, kiket az ország nemesei az egyházaknak engedtek volt birni. Kik között némelyeket váraihoz rendele szolgálni könnyebb szolgálatra.

4. §. A várjobbágyokról.

A várjobbágyok pedig szegény nemesek, kik a királyhoz folyamodtak s kiknek a király a vár földeiből adott, hogy a vár birtokait s a várat háború idején őrizzék.

5. §. A cselédekről.

Ugyanazon foglyok között másokat cselédekké tettek, kiket azután Kálmán király annyifélékké változtatott.

6. §. A szabadosokról.

El vala végezve szent István király által az is, hogy a cseléd, ha meg akarja magát váltani, száz byzanti arannyal váltsa meg magát és háznépét; ha pedig nőtlen és gyermektelen, maga személyét huszonnégy byzanti arannyal vagy annyit érő szolgálattal. Mert a magyarok foglyaikat nem örömet engedték a királynak megváltani, hanem kényszerítve voltak szent István király és a főpapok által.

7. §. A rabszolgákról.

Csupán azon foglyokról van ez írva és előadva, kik keresztyén nemzetből jutottak fogságba, azokról pedig, kik pogány népből valók voltak, a pápa mit sem szól: mert azt akarja az apostoli szék, hogy a pogányok a keresztyének alá legyenek vetve. A honnan az illy foglyokat özvegyeknek nevezik: mert ezeket minden magyarnak megengedte az egyház birni és tartani.

.oOo.